

تعلیق تعهدات حقوق بشری دولت‌ها در وضعیت‌های اضطراری عمومی؛

بحران کووید-۱۹

بهرام پشمی^۱

دریافت: ۱۳۹۹/۴/۱۰ - پذیرش: ۱۳۹۹/۸/۷

چکیده

به موجب نظام بین‌المللی حقوق بشر، انسان قرن بیست و یکم دارای حق ذاتی نسبت به حقوق بشر می‌باشد. در این میان گرچه دولت‌ها مکلف به رعایت کامل آن شده‌اند، اما از طرفی این حقوق به اما و اگرهای مبتنی بر حیات و بقا و همچنین امنیت و ثبات کشورها پیوند خورده است. این در حالی است که به دلیل گره خوردن حق بر سلامت و بهداشت عمومی با دیگر حق‌های بشری، استفاده از نظام تعلیق در پوشش حفاظت از حق بر سلامت در وضعیت فوق‌العاده کرونا، تحقق حق مزبور را با چالشی مضاعف مواجه نموده است؛ لذا در بخش ذاتی این چالش، اتخاذ تدابیر بهداشتی سازگار با حقوق بشر قرار دارد. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با فرض امکان تعلیق حق‌های بشری در وضعیت اضطراری کرونا، درصدد پاسخ به این پرسش اساسی است که تحقق حق بر سلامت با تعلیق حق‌های دیگر بشری، چگونه امکان‌پذیر هست؟ در عین حال چه اقداماتی برای کاهش اصطکاک میان حق بر سلامت با سایر مصادیق حقوق بشری لازم هست؟ به دلیل این که حقوق بشر چارچوبی برای متعادل کردن منافع فردی و جامعه فراهم می‌کند، تعادل حقوق به جای تعلیق یک حق به نفع دیگری می‌تواند در جهت حل این تعارض باشد.

واژگان کلیدی: حق بر سلامت، تعادل حقوق، تناسب، ضرورت، مقررات بین‌المللی

سلامت (۲۰۰۵)

۱. دکتری حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان، زنجان، ایران

مقدمه

نظام بین‌المللی حقوق بشر مانند هر نظام حقوقی دیگری، مشتمل بر مجموعه‌ای از اصول و قواعد لازم‌الاجراست؛ قواعدی که به دلیل برخورداری از ویژگی عمومیت نه تنها در تمامی موقعیت‌ها، بلکه نسبت به تمامی افراد بشر از قابلیت اجرا برخوردارند. به دلیل وجود همین ویژگی عمومیت است که در مورد قابلیت اجرای قواعد مذکور، چه در شرایط عادی و چه در شرایط فوق‌العاده، تردیدی وجود ندارد؛ اما گاهی در مرحله عمل، اجرای قواعد عام حقوق بشر با وظیفه دولت‌ها مبنی بر کنترل نظم و امنیت جامعه تعارض پیدا می‌کند. از آنجا که نظم و امنیت تنها زمانی در معرض خطر قرار می‌گیرند که به دلیل وجود شرایط تهدیدآمیز، اوضاع عادی حاکم بر جامعه به وضعیت فوق‌العاده تبدیل شده باشد، لذا تعارض میان اجرای قواعد حقوق بشر با وظیفه دولت‌ها نیز در چنین موقعیت‌هایی بیشتر نمود می‌یابد.^۱

هدف حقوق بین‌الملل بشر، حمایت از افراد با حفظ آزادی‌های آن‌ها و ایجاد فرصت‌ها است^۲ و کشورها طبق تعهدات حقوق بشری خود ملزم به رعایت حق‌های مورد تعهد گردیده‌اند. این تعهدات ممکن است ماهوی (تعهدات مربوط به محتوای حقوق) و یا شکلی (سازوکار نهادی و عملی پیش‌بینی شده جهت اعمال هر چه بهتر و همچنین حمایت از تعهدات ماهوی) باشند. تعهدات حقوق بشری به دلیل داشتن ویژگی‌های خاص از سایر تعهدات متمایزند. از مهم‌ترین این ویژگی‌ها می‌توان به ماهیت عینی و عدم تبادل حقوق و تکالیف در آن‌ها اشاره کرد و بر این اساس ذینفعان این تعهدات، دولت‌ها نمی‌باشند بلکه تک‌تک افراد بشری‌اند.^۳ از طرفی، در حقوق بین‌الملل حقوق بشر، وجود اصول اصلی قانونی ناظر بر حق کشورها برای اتخاذ تدابیری در رابطه با تعهدات قانونی‌شان در شرایط اضطراری، انکارناپذیر می‌باشد. این یک واقعیت غیرقابل انکار است که بسیاری از کشورها در برخی از مواقع با شرایط بحرانی جدی مانند جنگ‌ها یا انواع تحولات جدی اجتماعی روبرو می‌شوند و در چنین شرایطی ممکن است برای برقراری نظم و صلح، نظام تعلیق را ضروری بدانند. اگرچه در

۱. سیدقاسم زمانی و همکاران، «تعلیق اجرای قواعد بین‌المللی حقوق بشر در وضعیت‌های عمومی فوق‌العاده»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۳۱، (۱۳۹۶)، ص ۴۰.

2. Norman Weib, et al, *The Influence of Human Rights on International Law* (New York: Springer, 2015) p vii- viii.

۳. سید جمال سیفی و علی حسنخانی، «اقدامات متقابل در قبال تعهدات حقوق بشری»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال نوزدهم، شماره ۵۶، (۱۳۹۶)، ص ۳۴ و ۵۳.

برخی موارد بتوان برخورداری از حقوق و آزادی‌های فردی و احتمالاً حتی به‌طور کلی تمتع از آن‌ها را به حالت تعلیق درآورد، اما این نه تنها برای افراد بلکه برای صلح و عدالت فاجعه‌بار خواهد بود.^۱ این شرایط استثنایی غالباً شامل به رسمیت شناختن اختیارات ویژه بازداشت، دادگاه‌های نظامی و در مواردی تصویب قوانین کیفری است و حق آزادی بیان، اجتماع و تجمع را محدود می‌کند.^۲ این در حالی است که با گذشت زمان، مصیبت‌های طبیعی و درگیری‌های مسلحانه نشان داده است که حقوق بشر اغلب اولین تلفات یک بحران است.^۳

وضعیت‌های فوق‌العاده عمومی که در حال حاضر با بحران کرونا و ویروس ووهان^۴ سر برآورده است تبدیل به یک اپیدمی جهانی شده و زندگی همه ملل را مختل کرده است. دولت‌ها در بحران اخیر کرونا محدودیت‌هایی را در پوشش حفاظت از حق بر سلامتی اعمال نموده‌اند. بر این اساس کشوری که مصمم به تعلیق حقوق بشر در خصوص وضعیت بحرانی کرونا هست اگرچه از طرفی حق بر سلامت و امنیت برای شهروندان خودش را دنبال می‌نماید ولی با اقداماتی از قبیل قرنطینه و محدود کردن تجمعات و نقض حق بر حریم خصوصی، حقوق دیگری از حق‌های بشری مرتبط با حق بر سلامت را نادیده می‌گیرد. با این وجود، تبعات استفاده از وضعیت فوق‌العاده مبنی بر استفاده بجا و عدم سوءاستفاده دولت‌ها از حالات استثنا، پرسش جدی فراروی دولت‌ها و حقوق‌دانان بین‌المللی قرار می‌دهد.

بررسی صورت گرفته در این خصوص نشان‌دهنده این واقعیت هست که در مواردی از جمله د/رفور سودان؛ جنایات نسل‌زدایی و جنایت علیه بشریت پس از اعلام وضعیت اضطراری در سال ۱۹۹۹ به وقوع پیوست. با توجه به این که وضعیت‌های اضطراری عمومی، تهدیدی جدی برای سوءاستفاده شدید و منظم از حقوق بشر را به وجود می‌آورد، لذا بحران کرونا و ویروس ووهان، می‌تواند اقدامات دولت‌ها را نسبت به نهاد تعلیق به چالش بکشد.

۱. کشورها ممکن است اصطلاحات قانونی ویژه‌ای در شرایط بحرانی مانند "حالت استثنا"، "وضعیت اضطراری"، "وضعیت هشدار"، "وضعیت محاصره"، "قانون نظامی" و موارد کاربردی دیگری اعمال کنند.

2. United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights and International Bar Association, *Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers* (Prosecutors and Lawyers, Professional Training Series, United Nations, 2003) Chapter 16, p 813.

3. Adina, Ponta, *Human Rights Law in the Time of the Coronavirus*, (2020), available at: <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/5/human-rights-law-time-coronavirus>.

4. Wuhan Coronavirus (COVID-19).

پیش‌بینی اپیدمیولوژیست‌ها و ویروس‌شناسان حاکی از آن است که در آینده، بیماری‌های عفونی در حال ظهور به یک اتفاق عادی تبدیل می‌شوند که مقامات بهداشت عمومی باید آن را در نظر بگیرند.^۱

اگرچه تعلیق حق‌های بشری موضوعی چالش‌برانگیز می‌باشد، اما این موضوع در پوشش حفاظت از حق بر سلامت در وضعیت فوق‌العاده کووید-۱۹ به دلیل گره خوردن این حق با دیگر حق‌های بشری، تحقق سلامت و بهداشت عمومی را نیز با چالشی مضاعف مواجه نموده است؛ لذا در کنار آسیب‌های ناشی از آن، در بخش ذاتی این چالش اتخاذ تدابیر بهداشتی سازگار با حمایت بین‌المللی حقوق بشر قرار دارد. برای بررسی این چالش ابتدا بایستی به تطبیق بحران کرونا با وضعیت اضطراری پرداخت و سپس تراحم حق‌ها را به‌عنوان یکی از چالش‌های مرتبط با این موضوع در بحران اخیر مورد بررسی قرار داد؛ لذا این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با فرض امکان تعلیق حق‌های بشری در وضعیت اضطراری کرونا، در پی پاسخ به این پرسش اساسی است که تحقق حق بر سلامت چگونه می‌تواند با تعلیق حق‌های دیگر بشری مرتبط با آن امکان‌پذیر گردد؟ درعین حال چه اقداماتی برای کاهش اصطکاک میان حق بر سلامت با سایر مصادیق حقوق بشری لازم هست؟

۱. شیوع کرونا ویروس به‌عنوان وضعیت اضطراری

شیوع ویروس کرونا، هرچه بیشتر جوامع را به یک وضعیت ناامن از نظر بهداشت و سلامت فرو برد. در نهایت نه تنها در سطح داخلی توسط دولت‌ها بلکه در سطح جهانی هم به‌عنوان یکی از دشوارترین موقعیت‌های پاندمیک^۲ در تاریخ مدرن جهان، توسط سازمان بهداشت جهانی مطرح گردید. با شیوع کرونا، جوامع به سمت وضعیت تعلیق رفتند و به دنبال آن به تدریج امور جاری و نهادهای جوامع، هرکدام پس از دیگری برای جلوگیری از شیوع این بیماری تعطیل شدند.^۳ به‌طوری‌که سازمان بهداشت جهانی برای ششمین بار، در تاریخ ۱۰

1. Zidar, ANDRAŽ, International Health Emergencies and Human Rights: An (UN) easy Relationship? Available at: <https://rightsblog.net/2016/03/30/international-health-emergencies-and-human-rights-an-uneasy-relationship>, (2016).

2. Pandemic.

۳. حسین میرزایی، جستارهایی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی بحران ویروس کرونا در ایران (تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۹۹) ص ۸-۷.

بهمن ۱۳۹۸ (۳۰ ژانویه ۲۰۲۰) به دلیل شیوع ویروس کرونا اعلام وضعیت اضطراری کرد. در حالت عادی، "وضعیت اضطراری" را بایستی حاکی از یک رژیم قانونی دانست که در آن نهادهای عمومی از اختیارات خارق‌العاده‌ای برای مقابله با تهدیدات وجودی برای نظم عمومی برخوردار هستند؛^۱ اما در این میان کنوانسیون‌های حقوق بشری ضمن مواد مربوط به شروط تعلیق، اقدام به برشمردن حقوق غیرقابل تعلیق در زمان اعلام وضعیت فوق‌العاده عمومی نیز نموده‌اند.^۲

در واقع، وضعیت ضروری توجیه‌کننده وضعیت اضطراری می‌باشد. این وضعیت چهارچوبی قانونی برای محدودیت آزادی فردی در مدت زمان کوتاهی مانند آزادی حرکت، آزادی تجمع و آزادی کار فراهم می‌کند. این وضعیت به دولت‌ها این امکان را می‌دهد تا کالاهای و خدمات را معلق، امکانات دولتی یا خصوصی را تعطیل کنند و اقدامات الزام‌آور را انجام دهند که معمولاً به عنوان نقض حقوق اساسی تلقی می‌شود.^۳

مروری بر کنوانسیون‌های بین‌المللی و منطقه‌ای حقوق بشر به ما نشان می‌دهد که مهم‌ترین ویژگی یک وضعیت فوق‌العاده «تهدیدآمیز بودن» آن می‌باشد. این ویژگی که در قالب یک شرط ماهوی تحت عنوان «تهدید حیات ملت» در متن کنوانسیون و معاهدات حقوق بشری به آن اشاره شده است، اساسی‌ترین معیار در تشخیص و تعیین وضعیت‌های مذکور در نظر گرفته می‌شود. در مواردی دولت‌ها می‌توانند از اجرای موقت برخی تعهداتشان خودداری نمایند؛ اما بایستی ملاک و معیار مشخصی جهت تعیین حقوق قابل تعلیق از حقوق غیرقابل تعلیق وجود داشته باشد تا امکان تضييع حقوق افراد بشر از سوی دولت‌ها به حداقل ممکن برسد.^۴ لذا کشورها ممکن است از هنجارهای غیرقانونی حقوق بشر مانند آزادی بیان، جابجایی و اجتماع مسالمت‌آمیز در مواردی که رعایت دقیق این هنجارها با تعهد اصلی دولت

1. J. Criddle, Evan et al, Human Rights, Emergencies, and the Rule of Law, (2010), p 45.

۲. حق بر آزادی و امنیت شخصی یکی از مواردی است که اگرچه به صراحت جزء دسته حقوق غیرقابل تعلیق در اسناد بین‌المللی برشمرده نشده است، اما بررسی رویه قضایی نشان از محدود نمودن موارد اقدام به نقض حق مذکور دارد.

3. Oliver Nay, Can a Virus Undermine Human Rights? (2020), available at: [https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667\(20\)30092-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667(20)30092-X/fulltext).

۴. سیدقاسم زمانی و همکاران، «تعلیق اجرای قواعد بین‌المللی حقوق بشر در وضعیت‌های عمومی فوق‌العاده»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۳۱، (۱۳۹۶)، ص ۴۰.

برای تضمین آزادی امن و برابر افراد در تعارض باشد، فاصله بگیرند. برعکس، ممکن است کشورها هرگز از هنجارهای منعطف مانند ممنوعیت قتل عام، بازداشت طولانی مدت خودسرانه یا شکنجه اغماض نمایند، زیرا نقض این هنجارها هرگز نمی‌تواند مطابق با تعهد دولت برای تضمین آزادی امن و برابر باشد.^۱

۱-۱. اعلام وضعیت اضطراری در بحران کرونا

مقررات بین‌المللی سلامت (۲۰۰۵)^۲ در مورد وضعیت‌های اضطراری بهداشت عمومی از نگرانی‌های بین‌المللی برخی از رویدادهای جدی بهداشت عمومی که سلامت عمومی بین‌المللی را به خطر می‌اندازند حکایت دارد. اصطلاح فوریت‌های بهداشت عمومی به‌عنوان "یک رویداد فوق‌العاده" در مقررات بین‌المللی سلامت ۲۰۰۵ تعریف شده است: خطر بین‌المللی برای سایر کشورها از طریق شیوع بین‌المللی بیماری به‌طور بالقوه نیاز به یک پاسخ بین‌المللی هماهنگ دارد. این تعریف حاکی از وضعیتی است که جدی، غیرمعمول یا غیرمنتظره است. پیامدهای بهداشت عمومی فراتر از مرزهای ملی، کشورها را تحت تأثیر قرار می‌دهد و ممکن است نیاز فوری بین‌المللی داشته باشد. مسئولیت تعیین اینکه آیا یک رویداد در این دسته قرار دارد یا خیر، مربوط به مدیر کل سازمان بهداشت جهانی است و نیاز به تشکیل کمیته متخصصان - کمیته اضطراری مقررات بین‌المللی سلامت - دارد. این کمیته به مدیر کل توصیه می‌کند اقدامات پیشنهادی را که باید به‌صورت اضطراری اعلام شود، به‌عنوان توصیه‌های موقتی اعلام گردد. توصیه‌های موقت شامل اقدامات درمانی است که توسط دولت عضو یا سایر کشورهای عضو برای پیشگیری یا کاهش شیوع بین‌المللی بیماری و جلوگیری از مداخلات غیرضروری در جابه‌جایی‌های بین‌المللی انجام می‌شود.^۳

باید توجه داشت که استفاده از قدرت فوق‌العاده اجرایی از قدرت بسیار خطرناک است؛ زیرا اغلب در این گونه موارد، نباید انتظار مسئولیت‌پذیری را داشت. تجربه نشان می‌دهد که

1. J. Criddle, Evan et al, op, cit. at 41.

۲. مقررات بهداشتی حق بر سلامت ۲۰۰۵، در چهارچوب ماده ۲۱ اساسنامه به تصویب مجمع بهداشت جهانی رسیده و به‌عنوان یک شبه معاهده، سندی لازم‌الاجرا قلمداد می‌گردد.

3. Strengthening Health Security by Implementing the International Health Regulations (2005), IHR Procedures Concerning Public Health Emergencies of International Concern (PHEIC) available at: [https:// www.who.int/ihr/procedures/pheic/en](https://www.who.int/ihr/procedures/pheic/en).

وضعیت‌های اضطراری عمومی، تهدیدی جدی برای سوءاستفاده شدید و منظم از حقوق بشر را به وجود می‌آورد. برای مقابله با این تهدید، حقوق بین‌الملل انحراف کشورها از تعهدات خود در مورد حقوق بشر را از طریق تحقیق دوجانبه تنظیم می‌کند: اول، آیا شرایط موجود در این زمینه به اندازه کافی وخیم است که شرایط اضطراری را تأمین می‌کنند؟ دوم، اگر شرایط اضطراری ضروری باشد، آیا اقدامات پاسخگویی دولت برای رسیدگی به وضعیت اضطراری کاملاً ضروری است؟ باید توجه داشت که قدرت‌های اضطراری می‌توانند به‌طور دائم درگیر شوند و سوءاستفاده بیشتر از قدرت‌های عمومی را مدت‌ها پس از وقوع بحران تسهیل می‌کند.^۱

برخلاف آنچه که ممکن است باور شود قوانین بین‌المللی حقوق بشر مقررات بسیار شدیدی برای مدیریت شرایط اضطراری فراهم می‌کند که تهدیدی برای زندگی ملت و یا استقلال یا امنیت کشور به شمار می‌رود؛ در چنین شرایطی، پایه و اساس اصول حقوق بشر باید به قوت خود باقی بماند که این مهم از وظایف حقوق محسوب می‌گردد. افکار عمومی ممکن است خواستار اقدامات جدی و انتقام‌جویی در پاسخ به یک بحران شدید باشد و دولت‌ها ممکن است با توسل به اقدامات امنیتی شدید و دور از دسترس، این خواسته‌ها را تأمین کنند. با این حال، صلح و امنیت به بهترین نحو توسط عدالت همسو و همچنین در مواقع سختی انجام می‌شود. این یک درس خوب است که باید در نظر داشته باشید در هیچ زمان از تاریخ عدالت، احترام بیش از حد به حقوق و آزادی‌های فردی برای صلح، امنیت و رفاه ملی و بین‌المللی مضر نبوده است.^۲

شرایط اضطراری از دیدگاه حقوق بشر بسیار مهم است زیرا تعلیق نظم حقوقی یا جنبه‌های مهم آن در مواقع اضطراری، اغلب زمینه را برای نقض مستمر حقوق بشر فراهم می‌کند. تصادفی نیست که بسیاری از جدی‌ترین موارد نقض حقوق بشر در رابطه با درگیری در منطقه دارفور سودان مانند نسل‌زدایی و جنایات علیه بشریت، پس از اعلام وضعیت اضطراری سودان در سال ۱۹۹۹، دنبال شدند. همچنین انگلیس طی سال‌ها به دلیل استناد به ماده ۴ (۳) برای

1. J. Criddle, Evan et al, op, cit. at 47- 48.

2. United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights and International Bar Association, *Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers*, (Prosecutors and Lawyers, Professional Training Series, United Nations, 2003), Chapter 16, p 885.

محدود کردن حقوق مدنی و سیاسی در پاسخ به حملات تروریستی در بلفاست، لندن و شهر نیویورک، انتقادات بین‌المللی را به خود جلب کرده است. همان فشارهای سیاسی که باعث می‌شود کشورها برای اعلام شرایط اضطراری نیز انگیزه‌های جدی برای دولت‌ها جهت نقض تعهدات مربوط به حقوق بشر در مواقع اضطراری ایجاد کنند. وضعیت‌های اضطراری همچنین تعهد دولت‌ها به قانون را به چالش می‌کشند.^۱

ماده ۱۵ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیز به کشورها اجازه می‌دهد وضعیت اضطراری را اعلام کنند و آن در صورتی است که «در مواقع جنگ یا سایر موارد اضطراری عمومی حیات مردم مورد تهدید واقع می‌گردد». با این حال، دولت‌ها نمی‌توانند برای پاسخ به بحران، به دلخواه عمل نمایند. کشورهای مختلف در مواجهه با بحران کرونا رفتارهای متفاوتی از خود بروز داده‌اند.^۲ بیشتر کشورها طبق قانون اساسی خود، از قدرت فوق‌العاده در موارد بهداشت عمومی برخوردار هستند.^۳

۲-۱. محدود کردن حقوق بشر برای محافظت از سلامت عمومی در وضعیت کرونا

بایستی توجه داشت که حقوق بشر راه‌حل محور است و به‌عنوان ابزاری عملی ساخته شده‌اند تا به دولت‌ها کمک کنند تا از طریق معضلات فکر کنند و به راه‌حل‌هایی برسند که به‌طور نامتناسب در حقوق بشر دخالت نکنند. همان‌طور که کرونا ویروس به ما نشان داده است، هرگز نمی‌توان پیش‌بینی کرد تا چه زمانی ممکن است نیاز به تکیه بر حقوق بشر داشت. از جمله حقوق موجود در جعبه ابزار حقوق بشر، حق بر سلامت است. در زمینه اپیدمی، مستلزم این است که افراد آسیب‌پذیر و حاشیه‌نشین مانند همه افراد محافظت شوند.^۴ چراکه در مواجهه با شرایط اضطراری و بحران‌ها، گروه‌های آسیب‌پذیر به مراتب بیش از

1. J. Criddle, Evan et al, op. cit. at 45- 46.

2. Alan, Greene, State of Emergency: How Different Countries are Invoking Extra Powers to Stop the Coronavirus, (2020), available at: <https://theconversation.com/state-of-emergency-how-different-countries-are-invoking-extra-powers-to-stop-the-coronavirus-134495>.

3. Rebecca, Pirus, Emergency Powers and Citizen Rights During the Coronavirus Public Health Crisis, (2020), available at: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/emergency-powers-and-citizen-rights-during-the-coronavirus-public-health-crisis.html>.

4. Jonathan Cooper, Will Johnson's Coronavirus Response Violate Human Rights Law? (2020), available at: <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/will-johnsons-coronavirus-response-be-overthrown-eu-courts>.

سایر اقشار در معرض تبعات منفی آن قرار می‌گیرند. بدون تردید، کاهش عوارض نامطلوب بحران بر این افراد و گروه‌ها، مستلزم اتخاذ اقدامات حمایتی به‌خصوص از جانب دولت‌هاست.^۱ دولت‌ها وظیفه ایجابی برای حمایت و احترام به حیات دارند. در عین حال بایستی از خطرات قابل پیش‌بینی برای حیات جلوگیری کرد. حق حیات در وهله اول مستلزم اجتناب از مرگ افراد آسیب‌پذیر با کاهش خطر ابتلا به ویروس است. برای محافظت از افراد در معرض خطر باید اقدامات ویژه‌ای اتخاذ شود. قانون حقوق بشر مبتنی بر کرامت انسانی، همه‌چیز را برای حفظ حیات کسانی که در معرض ویروس قرار ندارند، انجام می‌دهد. تحت حق کرامت انسانی، جلوگیری از قرار گرفتن در معرض ویروس باید اولویت اصلی دولت باشد.^۲

در این میان، اجبار یک انسان مبنی بر اینکه برخلاف وجدان و اعتقاد خود عمل کند و یا از اظهار عقیده خویش خودداری کند، بزرگ‌ترین دشنام و ناسزایی است که در حق او ممکن است روا داشته شود. دولت ممکن است ادعا کند، اگر چنین نکند دامنه قانون‌شکنی وسعت می‌گیرد و نافرمانی گسترش می‌یابد و ممکن است نظم عمومی جامعه مختل گردد و این البته خطر محتمل است که اقدام دولت را نمی‌توان در پرتو آن موجه دانست. با یک خطر احتمالی نمی‌توان انسان را وادار کرد به عملی دست بزند که برخلاف وجدان او و یا نقض کرامت اوست. دولت وقتی می‌تواند جلوی آزادی عمل افراد را بگیرد که میان عمل آزادانه فرد و اخلال در امنیت جامعه رابطه علیت وجود داشته باشد. این معیارها و شرایط در رویه قضایی بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته‌اند.^۳

برای اجرای کامل حقوق بشر، باید تأکید بیشتری بر مسئولیت همه بازیگران و نه فقط کشورها انجام داد تا در این زمینه اقدامات لازم برای اطمینان از تحقق آن حاصل گردد. در خصوص بحران اخیر کرونا، حتی اگر همه دولت‌ها اقدامات مؤثری انجام می‌دادند، اما اگر افراد با ماندن در خانه و شستن دست خود نقش خود را ایفا نمی‌کردند، نمی‌شد از این بحران

۱. سید احمد حبیب نژاد و زهرا، عامری، «نظام مداخلات حمایتی دولت از گروه‌های آسیب‌پذیر در وضعیت‌های بحرانی و اضطراری با تأکید بر همه‌گیری کرونا»، *حقوق اسلامی*، دوره ۱۷، شماره ۶۴، (۱۳۹۹)، صص ۲۰۴-۱۸۱، ص ۱۹۹.

2. Jonathan Cooper, Will Johnson's Coronavirus Response Violate Human Rights Law? (2020), available at: <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/will-johnsons-coronavirus-response-be-overthrown-eu-courts/>

۳. ناصر قربان‌نیا، «تعلیق اجرای حقوق بشر در شرایط اضطراری»، *فقه و حقوق*، سال سوم، شماره ۱۲، (۱۳۸۶)، ص ۴۵.

جلوگیری کرد.^۱

قدرت اضطراری در مواقع اضطراری اعمال می‌شود. درحالی که ممکن است برخی از آزادی‌های مدنی در زمان بحران محدود باشد، اما از بین نمی‌روند. این قانون برای تلاش‌های دولت برای حفظ سلامت عمومی و جلوگیری از فاجعه، آزادی عمل فراهم می‌کند، اما کنترل‌ها و ایجاد نظم همچنان باقی است. استفاده از اختیارات اضطراری دولت‌ها نه تنها مورد بررسی قضایی بلکه افکار عمومی قرار دارد.^۲

علاوه بر معاهدات بین‌المللی و حقوق بشر، قوانین اساسی ملی نیز غالباً شامل بندهایی هستند که به دولت‌ها اجازه می‌دهد در مواقع بحرانی موقتاً تعهدات خود را به حالت تعلیق درآورند. بر این اساس آن‌ها می‌توانند از قدرت‌های ویژه‌ای استفاده کنند که معمولاً نقض آزادی محسوب می‌شوند. در بحران اخیر کرونا حق بر سلامتی شهروندان در کشورها در قالب حقوق فردی نیازمند رسیدن به نقطه تعادل با مسئولیت‌های جمعی می‌باشد. ایجاد تعادل بین حمایت از سلامت، به حداقل رساندن اختلال اقتصادی و اجتماعی کار ساده‌ای برای سیاستگذاران نیست. با این حال، برای اطمینان از احترام به حق سلامتی در جریان بحران جاری، کشورها باید با احتیاط، حقوق فردی را با مسئولیت‌های جمعی متعادل کنند. عدم اعلام وضعیت اضطراری از طریق اسناد بین‌المللی ممکن است این کشورها را نسبت به معاهدات بین‌المللی که خود آن‌ها به امضا رسانده‌اند کمتر پاسخگو نماید. اعلام رسمی وضعیت اضطراری، قدرت‌های استثنایی را در شرایط استثنایی امکان‌پذیر می‌کند، به این معنی که قرار است در زمان "عادی شدن"، سازوکار از تصویب چنین قدرت‌هایی جلوگیری کند. دولت‌ها با اینکه می‌توانند اقدامات استثنایی خود را با چهارچوب قانونی عادی کاملاً سازگار جلوه بدهند؛ با این حال، قدرت‌های اضطراری تمایل نگران‌کننده برای دائمی شدن دارند.

برای دیدن اینکه چگونه قدرت‌های محدودکننده اجتماعات عمومی برای کنترل یک بیماری همه‌گیر می‌تواند برای اهداف دیگر مورد استفاده قرار گیرد، چندان قابل تصور

1. Examining the Coronavirus from the Lens of Human Rights, available at: https://carcenter.hks.harvard.edu/files/cchr/files/200326d_covid_discussion_paper.pdf.

2. Rebecca, Pirijs, Emergency Powers and Citizen Rights During the Coronavirus Public Health Crisis, (2020), Available at: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/emergency-powers-and-citizen-rights-during-the-coronavirus-public-health-crisis.html>.

نخواهد بود. قبلاً در برخی از کشورهای اروپایی تحولات نگران‌کننده در پاسخ به همه‌گیری وجود داشت. در حال حاضر مجارستان لایحه اضطراری را در نظر گرفته است.^۱ در ایالات متحده طوفان کاترینا و کروناویروس هر دو منجر به استفاده دولت از نیروهای اضطراری یا پلیس شده است. قدرت‌های پلیس نمایانگر قدرت یک کشور در محافظت از شهروندان خود و ارتقای سلامت عمومی، ایمنی و رفاه است. برای این منظور، دولت‌ها می‌توانند قوانین و مقرراتی را که در مواقع اضطراری اعمال می‌شود، از جمله شورش‌ها، بلایای طبیعی و شیوع بیماری‌های عفونی وضع و اجرا کنند.^۲ بدون تردید، تعادل در بهداشت و امنیت عمومی با حمایت از آزادی‌های مدنی می‌تواند یک کار مشکلی باشد.

۳-۱. اقدامات ضروری در روند تعلیق حق‌های بشری در وضعیت فوق‌العاده کرونا

به‌طور کلی دولت‌ها در چنین شرایطی بایستی به پنج عنصر اصلی مندرج در ماده ۴ (۱) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی سیاسی، برای تعیین مشروعیت استثنائات از تعهدات مربوط به حقوق بشر توجه داشته باشند: ۱- دولت باید رسماً وضعیت اضطراری را اعلام کند؛ اقدامات انحراف باید ۲- لازم؛ ۳- متناسب و ۴- با سایر تعهدات بین‌المللی مطابقت داشته باشد و ۵- دولت باید به‌طور رسمی جامعه جهانی را از قصد خود برای اعمال چنین اقدامات آگاه کند.^۳

اصول سیراکوزا^۴ مصوب شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۴ و نظریه عمومی کمیته حقوق بشر سازمان ملل نیز در مورد شرایط اضطراری و آزادی جابجایی، راهنمایی‌های معتبری را در مورد واکنش‌های دولت ارائه می‌دهد که حقوق بشر را به دلایل بهداشت عمومی یا اضطراری ملی محدود می‌کند. تمام اقدامات انجام شده برای حمایت از جمعیتی که باعث محدود شدن حقوق و آزادی‌های مردم می‌شوند باید قانونی، لازم و

1. Alan, Greene, State of Emergency: How Different Countries are Invoking Extra Powers to Stop the Coronavirus, (2020), available at: <https://theconversation.com/state-of-emergency-how-different-countries-are-invoking-extra-powers-to-stop-the-coronavirus-134495>.

2. Rebecca, Pirus, Emergency Powers and Citizen Rights During the Coronavirus Public Health Crisis, (2020), available at: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/emergency-powers-and-citizen-rights-during-the-coronavirus-public-health-crisis.html>.

3. Adina, Ponta, Human Rights Law in the Time of the Coronavirus, (2020), available at: <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/5/human-rights-law-time-coronavirus>.

4. Siracusa

متناسب باشند. شرایط اضطراری باید در مدت زمان محدود باشد و هرگونه محدود کردن حقوق باید تأثیر نامتناسب بر جمعیت‌های خاص یا گروه‌های حاشیه‌نشین را در نظر بگیرد. در ۱۶ مارس ۲۰۲۰، گروهی از کارشناسان حقوق بشر سازمان ملل اظهار داشتند: «اعلامیه‌های اضطراری بر اساس شیوع کووید-۱۹ نباید به‌عنوان پایه‌ای برای هدف قرار دادن گروه‌های خاص، اقلیت‌ها یا افراد مورد استفاده قرار گیرد. این نباید به‌عنوان پوششی از اقدامات سرکوبگرانه تحت پوشش حمایت از سلامتی عمل کند... و نباید از آن‌ها صرفاً برای خنثی کردن مخالفت‌ها استفاده کرد».

اصول سیراکوزا به‌طور خاص بیان می‌کند که محدودیت‌ها باید حداقل باشد: مطابق قانون تهیه و انجام شده باشد؛ به سمت یک هدف مشروع منافع عمومی هدایت شود؛ در جامعه دموکراتیک برای دستیابی به هدف کاملاً ضروری باشد؛ کمترین مزاحمت و محدودیت را برای رسیدن به هدف داشته باشد. هنگامی که قرنطینه‌ها تحمیل می‌شود، دولت‌ها موظف هستند از دسترسی به مواد غذایی، آب، مراقبت‌های بهداشتی پشتیبانی و مراقبت کنند. بسیاری از افراد مسن و افراد دارای معلولیت به خدمات و پشتیبانی بی‌وقفه در خانه و اجتماع نیاز دارند. اطمینان از تداوم این خدمات و کارها به این معنی است که ادارات دولتی، سازمان‌های اجتماعی، ارائه‌دهندگان مراقبت‌های بهداشتی و سایر ارائه‌دهندگان خدمات اساسی، قادر به ادامه فعالیت برای رفع نیازهای سالمندان و افراد معلول هستند. استراتژی‌های دولت باید اختلال در خدمات را به حداقل برساند و منابع احتمالی خدمات را ایجاد کند. اختلال در خدمات مبتنی بر جامعه می‌تواند منجر به ورود آسیب به افراد دارای معلولیت و افراد مسن شود که آن نیز می‌تواند منجر به پیامدهای منفی سلامت از جمله مرگ شود.^۱

با توجه به تشدید نیازهای ویژه این گروه در وضعیت‌های بحرانی، چارچوب‌های قانونی موجود بایستی با مقررات خاص ویژه وضعیت اضطراری تکمیل گردد. مقرراتی که ارائه خدمات حمایتی دولتی برای نیازهای جمعیت آسیب‌پذیر را در هر سه مرحله از یک عملیات واکنش اضطراری قبل از وقوع، حین وقوع و پس از وقوع را شامل گردد.^۲

1. Human Rights Dimensions of COVID-19 Response, 2020, available at: <https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response>

۲. سید احمد حبیب نژاد و زهرا عامری، پیشین، (۱۳۹۹)، ص ۱۸۳.

۲. تزاخم حق‌ها در زمینه تعلیق حق‌های بشری در وضعیت کرونا

تضاد حق بر سلامتی و حیات با سایر حق‌ها و بویژه حق بر آزادی حرکت، یکی از موارد دشوار می‌باشد.^۱ اینکه به‌طور مطلق گفته شود که قرنطینه موجب نقض بسیاری از حق‌ها می‌گردد، سخت خواهد بود؛ چراکه بستگی به عملکرد دولت‌ها در رابطه با حمایت از مردم خودشان خواهد داشت.

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ملل متحد که رعایت دولت‌ها از این میثاق را اعلام می‌کند، در این خصوص اظهار می‌دارد: حق بر سلامتی به تحقق سایر حقوق بشر وابسته است، همان‌طور که در لایحه بین‌المللی حقوق بین‌الملل وجود دارد، از جمله حقوق مربوط به غذا، مسکن، کار، تحصیلات، کرامت انسانی، حیات، عدم تبعیض، برابری، منع شکنجه، حریم خصوصی، دسترسی به اطلاعات و آزادی‌های اجتماعات، تجمع و جابه‌جایی که به‌طور کلی این حقوق و سایر حقوق و آزادی‌ها جزء مؤلفه‌های جدایی‌ناپذیر حق بر سلامتی هستند.^۲

حقوق بین‌الملل بشر، حق داشتن بالاترین سطح بهداشتی قابل دستیابی را برای همه تضمین می‌کند و دولت‌ها را موظف می‌کند برای جلوگیری از تهدیدات در خصوص سلامت عمومی و ارائه مراقبت‌های پزشکی برای کسانی که به آن نیاز دارند، اقدام نمایند. قواعد حقوق بشر همچنین تصدیق می‌کند که در زمینه تهدیدات جدی برای سلامتی عمومی و موارد اضطراری عمومی که زندگی ملت را تهدید می‌کند، محدودیت‌هایی برای برخی از حقوق قابل توجه است وقتی که آن‌ها مبنای قانونی داشته باشند.

مقیاس و شدت بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ به‌وضوح به سطح یک تهدید برای سلامت عمومی می‌رسد که می‌تواند محدودیت‌هایی را برای برخی از حقوق توجیه کند، مانند مواردی که ناشی از تحمیل قرنطینه یا انزوای محدودکننده و آزادی جابجایی. همچنین، توجه دقیق به حقوق بشر از قبیل عدم تبعیض و اصول حقوق بشر مانند شفافیت و احترام به کرامت انسانی می‌تواند در میان آشفتگی و اختلالاتی که به‌ناچار در نتیجه بحران به وجود می‌آورد،

1. Examining the Coronavirus from the Lens of Human Rights, available at: https://carrcenter.hks.harvard.edu/files/cchr/files/200326d_covid_discussion_paper.pdf
2. Human Rights Dimensions of COVID-19 Response, available at: <https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response>, (2020).

پاسخی مؤثر ببخشد و مضراتی را که می‌تواند محدود کند، ناشی از اعمال اقدامات گسترده است که معیارهای فوق را برآورده نمی‌کند.^۱

۲-۱. مفهوم، محتوی و دامنه حق بر سلامتی

در راس حق‌هایی که از وضعیت فوق‌العاده کووید-۱۹ متأثر می‌گردند، حق بر سلامتی و بهداشت عمومی قرار دارد. سلامتی انسان یکی از لوازم اولیه برخورداری از حیاتی شرافتمندانه به شمار می‌آید و در عین اینکه برای بهره‌مندی از دیگر حق‌ها و آزادی‌ها ضرورت دارد، تحقق و بهره‌مندی از خود این حق نیز مستلزم وجود عناصر دیگری است؛ برخورداری از یک استاندارد مناسب زندگی، متضمن دسترسی به غذای کافی، آب آشامیدنی سالم، محیط‌زیست پاک و ...^۲. حق بر سلامتی طبق ماده ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی^۳ تضمین شده است و شامل کنترل دولت بر شیوع بیماری‌های واگیر، از جمله از طریق اقدامات محدودکننده برای حمایت از امنیت عمومی است. در خارج از شرایط اضطراری، دولت‌ها باید اقدامات لازم را انجام دهند، به عنوان مثال: برنامه‌های پیشگیری و آموزش را توسعه دهند؛ اطمینان از در دسترس بودن فناوری‌های پزشکی کافی و بهبود نظارت اپیدمیولوژیک و راهکارهای کنترل بیماری‌های عفونی. علاوه بر این، حق بر سلامتی شامل حق درمان است که خود شامل ایجاد سیستم مراقبت فوری پزشکی در موارد حوادث، اپیدمی و خطرات بهداشتی مشابه است.^۴

از آنجایی که امروزه رعایت حق بر سلامت و بهداشت عمومی به‌مثابه یک تکلیف جمعی محسوب می‌گردد، حمایت از موازین آن تا مرز تعهد به نتیجه گسترش یافته است. ارتباط بسیار عمیقی میان حقوق بشر و حق بر سلامت و بهداشت عمومی وجود دارد، به طوری که احترام به حقوق انسان‌ها موجب کاهش میزان آسیب‌پذیری افراد در برابر معضلات ناشی از

1. Adina, Ponta, Human Rights Law in the Time of the Coronavirus, available at: <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/5/human-rights-law-time-coronavirus>, (2020).

۲. احسان جاوید و همکاران، «قلمرو حق سلامتی در نظام بین‌المللی حقوق بشر»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال پانزدهم، شماره ۴۱، (۱۳۹۲)، ص ۴۸.

3. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR).

4. UN Doc. A/56/40.Vol. I, 202 (2001), General Comment 29 [hereinafter GC 29], Suggests that in Practice no Human Rights Provision Can be Entirely Inapplicable to a State Party.

سلامت و بهداشت عمومی خواهد شد. بر این اساس به نظر می‌آید که تعلیق حقوق بشر آثار سوئی بر حق بر سلامتی و ارتقای بهداشت عمومی وارد سازد. از طرفی اگرچه حق بر سلامت بسان حق بر حیات به مرتبه قاعده آمره نرسیده است، اما نقض آن در بیشتر موارد به‌طور مستقیم حق بر حیات را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

بنابراین آنچه تعیین محتوای حق بر بهداشت و سلامتی را دشوار می‌سازد، ارتباطی است که این حق با سایر مصادیق حقوق بشری دارد. در واقع «اکثر مصادیق حقوق اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی در جهت تأمین و تضمین شرایطی که افراد بتوانند از سلامتی برخوردار باشند، نقشی اساسی و بنیادین ایفا می‌کنند»^۱. از این رو «حق بر سلامتی» موضوعی جدا از سایر مصادیق حقوق اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی نیست و نمی‌تواند بدون توجه به سایر مصادیق حقوق بشر در کل مورد توجه قرار گیرد. به عبارتی ساده‌تر، «حق بر سلامتی» معنای واقعی خود را در تعامل با دیگر حقوق بنیادین به دست می‌آورد.^۲ همچنین نظر کلی کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز قابل تأمل می‌باشد.^۳

از منظر دو اصل برابری و عدم تبعیض و از رهگذر تحلیل نوع و کیفیت اقدامات انجام شده بر اساس امکانات اقتصادی و فنی موجود در هر کشور و انعکاس آن در سطوح متفاوت تحقق حق بر سلامتی در کشورهای مختلف، می‌توان به یک سطح حداقلی و حداکثری از محتوای حق بر سلامتی دست یافت.

«حق بر سلامتی» در کنار تحقق تدریجی آن، دارای یکسری حداقل‌ها هم هست که واجد اثر فوری هستند. برخورداری از این حداقل‌های رفاهی - بهداشتی گویای رهیافت حداقلی بر محتوای حق بر سلامتی است؛ بنابراین، تعهد دولت‌ها نسبت به تحقق این حداقل‌های رفاهی، تعهد به نتیجه فوری است. بهره‌مندی از این محتوای حداقلی در سلامتی، از ضروریات کرامت ذاتی انسان قلمداد می‌شود. در این چارچوب، «حق بر سلامتی» به نبود بیماری و برخورداری از وضعیت مطلوب جسمی و روانی تعبیر می‌شود. در واقع رهیافت حداقلی هسته اصلی حق

1. In Fidler, op. cit, p: 181 (as cited in ehsan, Javid et al, 1392).

2. Molinari, 1998, p: 49 (as cited in ehsan, Javid et al, 1392).

۳. تأکید این کمیته در نظر خود بر اینکه حق بر سلامتی، حق بشری بنیادی است و برای اعمال حق‌های بشری دیگر، ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد (General Comment 14: para 1)، حق بر سلامتی رابطه‌ای تنگاتنگ با دیگر حق‌های بشری دارد و به تحقق آن‌ها وابسته است (General Comment 14: para 3).

بر سلامتی را تشکیل می‌دهد. در طرف مقابل، مطابق با رهیافت حداکثری، هر دولتی متعهد است که شرایط لازم را برای بهره‌مندی شهروندان خود از سلامتی، در چارچوب منابع موجود و تا حد ممکن تأمین و تضمین کند.^۱

بر اساس ماده ۱۲ میثاق بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، می‌توان حق بر سلامت را حقی دانست که بر بالاترین سطح قابل وصول از سلامتی و نه پایین‌ترین یا حداقل آن دلالت دارد؛ بنابراین حق بر سلامتی را نمی‌توان به حق بر حداقلی از آنچه برای سلامتی لازم است فروکاست. در بحران کرونا نیز حق بر سلامتی را بایستی با رهیافت حداکثری ارزیابی نمود، با توجه به این که در رهیافت حداکثری، «حق بر سلامتی» چیزی بیش از صرف نبود بیماری است؛ لذا برای تحقق حق بر سلامتی بر اساس رهیافت حداکثری، بنیادهای تعیین‌کننده برخورداری از غذای کافی، آب آشامیدنی سالم، محیط زیست پاک، دسترسی به داروهای اساسی، مسکن، آموزش و... را نمی‌توان نادیده گرفت چراکه نقش انکارناپذیر این بنیادها بر کسی پوشیده نیست.^۲ حق سلامت همان‌طور که در اعلامیه جهانی حقوق بشر تضمین شده است، حق دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی، حق دسترسی به اطلاعات، ممنوعیت تبعیض در ارائه خدمات پزشکی، آزادی از معالجه پزشکی غیرقابل اجباری و موارد دیگر را فراهم می‌کند.

۲-۲. اصول برابری و عدم تبعیض در وضعیت کووید-۱۹

در بسیاری از نوشته‌ها و گفتگوهای این روزها از دمکرات بودن کروناویروس صحبت می‌شود. بدین معنی که این ویروس فقیر و غنی نمی‌شناسد و همه را مبتلا می‌نماید. در رسانه‌های ملی و بین‌المللی از شخصیت‌هایی نام برده می‌شود که تست کروناویروس مثبت بوده است؛ اما آنچه مغفول می‌ماند، نابرابری انسان‌ها در دسترسی به خدمات پزشکی برای رهایی از این مهلکه است. نابرابری از بهره‌مندی از امکاناتی که به آن‌ها امکان بهبودی می‌دهد و به‌ناچار فرودست‌ترین آنان را به کام مرگ می‌کشاند.^۳

1. Lazzarini, 1997, p: 29 (as cited in ehsan, Javid et al, 1392)

۲. احسان جاوید، همان، ص ۶۱-۶۰.

۳. خدیجه کشاورز، «جستارهایی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی بحران ویروس کرونا در ایران، ویروس کرونا، ما نظاره کنندگان نگران و توسعه روابط انسانی»، چاپ شده در کتاب: جستارهایی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی بحران ویروس کرونا در ایران، (تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ۱۳۹۹)، ص ۱۷-۱۶.

برای تحقق کامل حقوق بشر، از جمله حقوقی که در مورد سلامتی مورد بحث هستند، دو اصل برابری و عدم تبعیض حائز اهمیت ویژه‌ای هستند. ماده ۴ (۱) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی-سیاسی اجازه می‌دهد، در مواقع اضطراری اقداماتی را انجام دهد که بین افراد ضروری و متناسب باشد. بر اساس ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کشورها موظف‌اند حقوق مندرج در میثاق را «بدون هیچ‌گونه تبعیضی به لحاظ نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، سیاسی یا عقاید دیگر، ملی یا منشأ اجتماعی، دارایی، تولد یا وضعیت دیگر تضمین نمایند»^۱.

اقدامات بهداشتی در آیین‌نامه بین‌المللی سلامت ۲۰۰۵ نیز باید مطابق با کلیه استانداردهای بین‌المللی مربوط به حقوق بشر باشد. به‌طور کلی، همه اقدامات باید به مؤلفه‌های مختلف کرامت انسانی، بویژه آزادی از شکنجه و سایر اشکال بدرفتاری (از جمله آزمایش پزشکی بدون رضایت) و رفتار انسانی با افراد بازداشت شده و همچنین حق برابری و عدم تبعیض اقدامات بهداشتی خاص باید با حقوق بشر مربوطه مطابقت داشته باشد.^۲

در طول بحران‌های بهداشت عمومی قبلی نیز، افراد مبتلا به عفونت یا بیماری و خانواده‌های آن‌ها غالباً با تبعیض و ننگ روبرو بوده‌اند.^۳ از زمان شیوع کروناویروس، گزارش‌های خبری شماری از کشورها باعث تعصب، نژادپرستی، زنونفوبیا و تبعیض علیه مردم آسیایی تبار شده است. این حوادث شامل حملات جسمی و ضرب و شتم، زورگویی شدید در مدارس، تهدیدات، تبعیض در مدرسه یا محل کار و استفاده از زبان تحقیرآمیز در گزارش‌های خبری و در عرصه رسانه‌های اجتماعی از جمله موارد دیگر است. حوادث هشداردهنده که از جنایات ناشی از نفرت در انگلستان، ایالات متحده، اسپانیا و ایتالیا، در میان سایر کشورها، افراد آسیایی تبار را هدف قرار داده است، ظاهراً با کووید-۱۹ مرتبط بودند.

1. Adina, Ponta, Human Rights Law in the Time of the Coronavirus, (2020), available at: <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/5/human-rights-law-time-coronavirus>, (2020).

2. Zidar, ANDRAŽ, (2016), International Health Emergencies and Human Rights: An (UN) easy Relationship? Available at: <https://rightsblog.net/2016/03/30/international-health-emergencies-and-human-rights-an-uneasy-relationship>.

۳. به عنوان مثال، افرادی که با اچ‌آی‌وی در کنیا، آفریقای جنوبی، فیلیپین و آمریکا زندگی می‌کنند به دلیل وضعیت‌شان با تبعیض و ننگ روبرو هستند و از دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی، اشتغال به کار و تحصیل در مدرسه جلوگیری شده است. همچنین بازماندگان ابولا در غرب آفریقا با ننگ مضر روبرو بوده‌اند که در برخی موارد منجر به اخراج، از دست دادن اشتغال، ترک تحصیل، خشونت و سایر پیامدهای آن شده است.

مقامات ارشد دولت آمریکا، از جمله رئیس جمهور دونالد ترامپ، با اشاره به کروناویروس به عنوان «ویروس چینی»، احساسات ضد چینی را برانگیخته‌اند.^۱ لذا این حوادث می‌تواند زمینه را برای رفتارهای تبعیض آمیز در آن جوامع فراهم کرده و موجب نقض اصل برابری و عدم تبعیض که داخل در تعهدات مطلق دولت‌ها هستند، گردد.

از طرفی با توجه به اینکه در مقابله با ویروس کرونا، مدارس و دانشگاه‌ها جزء اولین مراکزی بودند که در کشورهای درگیر ویروس، تعطیل گردیدند؛ لذا آموزش از راه دور حداقل در کشور ما بدون تردید به افزایش بی‌عدالتی آموزشی و تحکیم نابرابری در این حوزه منجر گردیده است.^۲

۳-۲. آزادی بیان و آزادی اندیشه در شرایط کرونایی

نقض دیگری که در رابطه با حق‌های بشری بیشتر جلب توجه می‌کند، جلوگیری دولت‌ها از دسترسی به اطلاعات و آمار می‌باشد. این نقض گسترده صرف‌نظر از اهداف اقتصادی و یا سیاسی آن موجب ورود آسیب‌های جدی گردیده است. اگرچه خود حق بر دسترسی به اطلاعات جزء حق‌های غیرقابل تعلیق نمی‌باشد؛ اما نقض این حق موجب گردیده حق بر حیات به عنوان یکی از حق‌های غیرقابل تعلیق تحت تأثیر قرار گیرد. این در حالی است که بر اساس قوانین بین‌المللی حقوق بشر، دولت‌ها وظیفه دارند از حق آزادی بیان از جمله حق تحقیق، دریافت و ارائه اطلاعات از همه نوع، صرف‌نظر از مرزها حمایت کنند.

محدودیت‌های مجاز برای آزادی بیان به دلایل بهداشت عمومی، ممکن است خود حق را به خطر نیندازد. دولت‌ها وظیفه ارائه اطلاعات لازم برای حمایت و ارتقای حقوق از جمله حق سلامت را دارند. کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به عنوان «وظیفه اصلی» تأمین «آموزش و دسترسی به اطلاعات در مورد عمده‌ترین مشکلات بهداشتی در جامعه، از جمله روش‌های پیشگیری و کنترل آن‌ها» تلقی می‌شود. یک پاسخ احترام آمیز به حقوق کووید-۱۹ باید اطمینان حاصل کند که اطلاعات دقیق و به‌روز در مورد ویروس، دسترسی به خدمات، اختلال در خدمات و سایر جنبه‌های پاسخ به شیوع آن به آسانی در دسترس

1. Human Rights Dimensions of COVID-19 Response, 2020, available at: <https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response>.

۲. خدیجه کشاورز، پیشین، (۱۳۹۹)، ص ۲۱-۱۹.

همگان است.^۱

علاوه بر اعمال برابری، اعمال آزادی بیان و آزادی اندیشه نیز در طول همه‌گیری فعلی تحت تأثیر قرار گرفته است. اگرچه آزادی عقیده و بیان مطابق ماده ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی، سیاسی جزء حقوق غیرقابل انکار قید شده در آن سند نیست، اما کمیته حقوق بشر، اعراض قانونی از آن حق را ناممکن دانسته است؛ زیرا شرط ضرورت طی یک وضعیت اضطراری قابل توجیه نیست. آزمایش ضرورت نیاز به تایید این امر دارد که تهدید را نمی‌توان به روش دیگری که آزادی بیان را محدود نکند، حاصل نمود. با این وجود، بند محدودیت مختص یک حق تحت ماده ۱۹ (۳) (ب) می‌تواند برای حمایت از سلامت عمومی یا اخلاق مورد استفاده قرار گیرد تا زمانی که اقدامات اعمال شده ضروری، متناسب، باشد "نه ... منحصر به موردی خاص" و "خود حق را به خطر نیندازد." برخلاف آزادی عقیده، حق آزادی اندیشه، وجدان و مذهب موضوع ماده ۱۸ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی - سیاسی غیرقابل انکار است. با این حال، آزادی بیان و مذهب فرد تحت ماده ۱۸ (۳) حتی بدون اعلام رسمی وضعیت اضطراری می‌تواند محدود باشد. این امر ممنوعیت تجمعات گسترده، از جمله در کلیساها، مساجد و معابد است که بسیاری از دولت‌ها قبل از اعلام وضعیت اضطراری تحمیل کردند.^۲

مطابق مقررات سلامت بین‌المللی ۲۰۰۵، اقدامات بهداشتی که در حق آزادی تأثیر می‌گذارد (مقررات، ماده ۱۸ (۱)) شامل سه سطح است: ۱- قرار دادن افراد مظنون تحت نظر بهداشت عمومی؛ ۲- اعمال قرنطینه یا سایر اقدامات بهداشتی مشابه برای افراد مظنون و ۳- تسلیم افراد آسیب‌دیده به انزوا و درمان در صورت لزوم.

در این میان تردیدی وجود ندارد که رهایی از احتیاج در کنار آزادی عقیده، آزادی بیان و آزادی از ترس بیانگر تعهد دولت‌ها به تأمین سلامتی شهروندان خود و متعاقب آن اعتلای بهداشت عمومی می‌باشد.^۳ بر این اساس است که می‌توان به نامه سازمان گزارشگران بدون مرز

1. Human Rights Dimensions of COVID-19 Response, 2020, available at: <https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response>.

2. Adina, Ponta, Human Rights Law in the Time of the Coronavirus, (2020), available at: <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/5/human-rights-law-time-coronavirus>.

۳. تمایز در پیام معروف کنگره رئیس جمهور روزولت در تاریخ ۶ ژانویه ۱۹۴۱، تأیید شده توسط منشور آتلانتیک اوت ۱۹۴۱ و اعلامیه سازمان ملل متحد از ۱ ژانویه ۱۹۴۲ که در حال حاضر اصول اساسی دستور پس از جنگ را بیان می‌کند. آزادی از ترس و آزادی از نیاز، همراه با آزادی بیان و آزادی اندیشه هنوز هم حائز اهمیت است.

به دو گزارشگر ویژه آزادی بیان و سلامتی سازمان ملل اشاره نمود. این نهاد از سازمان ملل خواسته تا به دولت‌هایی که در چارچوب مقابله با کرونا آزادی بیان را محدود می‌کنند، اخطار جدی دهد. سازمان گزارشگران بدون مرز در نامه‌ای خطاب به دو گزارشگر ویژه سازمان ملل برای سلامتی و برای آزادی بیان از آن‌ها خواسته تا حکومت‌هایی را که در چارچوب مبارزه با کرونا آزادی اطلاعات را نقض می‌کنند، محکوم کنند. به گفته گزارشگران بدون مرز؛ نقض آزادی اطلاعات، نقض سلامت عمومی در این کشورها و نیز در تمام دنیاست.

در این نامه که به امضای کریستین میهر مدیر گزارشگران بدون مرز رسیده، آمده است: در زمان پاندمی کرونا، آزادی مطبوعات و نیز حق دسترسی به اطلاعات از هر زمان دیگری مهمتر است. «حق دسترسی به اطلاعات شامل آزادی در جستجو و به دست آوردن اطلاعات مطمئن، در اسرع وقت است. وقتی حکومت‌ها این حق را نقض می‌کنند، سلامتی و حتی زندگی انسان‌ها را به خطر می‌اندازند. ما از سازمان ملل می‌خواهیم چنین حکومت‌هایی را محکوم کند.»^۱ بر اساس گزارش این سازمان، محدودیت‌های ایجاد شده در سراسر دنیا زیر پوشش حفظ سلامتی به‌طور محسوسی افزایش داشته است.^۲ رعایت بهداشت عمومی و قرنطینه باید مطابق با معیارهای حق آزادی باشد. اقداماتی که ورود، خروج و حرکت در یک کشور را محدود می‌کند، باید شرایط آزادی حرکت را برآورده سازند. سرانجام، چارچوب رویه‌ای که برای مسافران اعمال می‌شود باید کلیه مراحل قانونی مربوط را نیز در زمینه حمایت از حق آزادی رعایت کند.^۳

۱. در این نامه که در تاریخ ۱۲ آوریل برای داینیوس پوراس، گزارشگر ویژه سلامتی سازمان ملل و دیوید کی گزارشگر ویژه آزادی بیان ارسال شده، فهرستی از سانسور، بازداشت‌های خودسرانه، آزار و اعمال خشونت علیه روزنامه‌نگاران و نیز حمله به آزادی بیان در چارچوب قانون (نقض قانونی آزادی بیان) در ۳۸ کشور درج شده است. گزارشگران بدون مرز نمونه‌هایی از این محدودیت‌ها را عنوان کرده است. به‌عنوان مثال رؤسای جمهوری برزیل و ایالات متحده آمریکا رسانه‌ها را با حملات لفظی مورد حمله قرار داده‌اند. در کشورهایی چون الجزایر، اردن و زیمبابوه گزارشگران تنها به دلیل تهیه گزارش درباره کرونا دستگیر شده‌اند. یک قانون جدید در مجارستان تصویب شده که تهدیدی برای به سکوت کشاندن روزنامه‌نگاران مستقل در این کشور است. نخست وزیر کامبوج از بحران کرونا استفاده کرده تا قدرت خودش را تثبیت کند. در چین، دولت با سرکوب آزادی اطلاعات شیوع بیماری در ووهان و سپس در تمام دنیا را گسترش داد.

2. RSF complains to UN about coronavirus press freedom violations, 2020, available at: <https://rsf.org/en/news/rsf-complains-un-about-coronavirus-press-freedom-violations>.

3. Zidar, ANDRAŽ, (2016), International Health Emergencies and Human Rights: An (UN) easy Relationship? Available at: <https://rightsblog.net/2016/03/30/international-health-emergencies-and-human-rights-an-uneasy-relationship>.

۴-۲. نقض حق بر آزادی جابه‌جایی در شرایط کرونایی

بسیاری از معاهدات مربوط به حقوق بشر، حقوق خاصی را برای مقابله با تهدیدات برای سلامت عمومی بدون توسل به تعلیق محدود، مقرر داشته‌اند. یک روش معمول برای مهار بیماری‌های عفونی، قرنطینه است. به‌طور معمول، این شامل محدود کردن حرکت آزاد است. در مواردی که محدودیت قرنطینه به‌اندازه کافی شدید است، محرومیت از آزادی محسوب می‌گردد که ممکن است مغایر ماده ۵ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیز باشد؛ مگر اینکه در یک محدودیت مجاز قرار گیرند.

تفاوت بین محدود کردن حرکت آزاد و محرومیت از آزادی یک درجه است. این تمایز می‌تواند عواقب عملی داشته باشد. قابل توجه است که ماده ۵ (۱) (ه) بازداشت را برای جلوگیری از شیوع بیماری، فقط به‌عنوان آخرین راه‌حل مجاز می‌داند.^۱ همچنین حق آزادی طبق ماده ۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی صرف‌نظر از شرایط اضطراری ملی، می‌تواند به دلایل قانونی محدود شود. بند محدودیت حق خاص آزادی حرکت در قلمرو یک کشور و حق خروج از کشور طبق ماده ۱۲ (۳) میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی کمی متفاوت است. محدودیت‌های مربوط به آزادی جابه‌جایی محدود به موارد لازم برای محافظت از امنیت ملی، نظم عمومی، بهداشت عمومی یا اخلاق، یا حقوق و آزادی دیگران است، همان‌طور که در بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ وجود دارد. دولت‌ها به دلیل نداشتن یک فرمول ریاضیاتی برای اندازه‌گیری ارزش‌های اجتماعی، باید توازن بین دوری شدید اجتماعی و حق سلامتی برقرار کنند. نهادهای حقوق بشری تمایلی به ارائه راهنمایی‌های جامع درباره محدودیت‌های منطقی در حرکت در طول اپیدمی فعلی ندارند. در حالی که اقداماتی مانند بازداشت دائمی در خانه به معنای محرومیت از آزادی است، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی به این معناست که قرنطینه، یعنی محدود کردن آزادی فردی، باید آخرین گزینه باشد^۲ یا آن محدودیت به دلیل جلوگیری از گسترش یک بیماری عفونی تنها در مورد افرادی که

1. Natasha Holcroft-Emmess, Coronavirus: States Derogating to Suspend Human Rights Obligations, 2020, available at: <http://ohrh.law.ox.ac.uk/coronavirus-states-derogating-to-suspend-human-rights-obligations>.

2. Adina, Ponta, Human Rights Law in the Time of the Coronavirus, (2020), available at: <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/5/human-rights-law-time-coronavirus>

خطری عمومی دارند، به کار روند.^۱

در مواقع اضطراری، دولت می‌تواند برخی از حقوق و آزادی‌ها - مانند آزادی مسافرت - را برای منافع بیشتر مهار و تنظیم کند؛ اما اقدامات انجام شده باید معقول باشد و از حداقل روش‌های محدودکننده استفاده کند؛ بنابراین به‌طور کلی، دولت نمی‌تواند حرکات شهروندان را به نفع سلامتی و ایمنی محدود کند، می‌تواند حق مسافرت را از طریق دستورات موقت، محدود یا به حالت تعلیق درآورد. قرنطینه‌های اجباری و دستورات انزوا از دیگر اقداماتی هستند که ممکن است دولت برای محافظت از بهداشت عمومی لازم بکار ببرد.

از آنجا که دولت باید به سرعت در مواقع اضطراری عمل کند، نسبت به اقدامات دولت در مواقع بحرانی مقداری تسامح داده می‌شود. اگرچه، به‌طور کلی محدودیت‌های مربوط به آزادی‌های شخصی باید منطقی و لازم باشد و با حسن نیت برای حفظ سلامت عمومی، ایمنی یا نظم انجام می‌شود؛ لذا دولت نمی‌تواند خودسرانه آزادی‌هایی را که هدف موجهی ندارند محدود کند.^۲

در حالی که بسیاری از دولت‌ها آنچه را که به‌عنوان قوانین اضطراری در پاسخ به بیماری همه‌گیر کرونا و ویروس توصیف شده‌اند، تصویب کرده‌اند، همه این کشورها در واقع طبق قانون وضعیت اضطراری اعلام نکرده‌اند. این می‌تواند پیامدهای آتی برای شهروندان آنها داشته باشد. به‌عنوان مثال بسیاری از دولت‌ها از نیروهای اضطراری برای تحمیل "تعطیلی" استفاده می‌کنند. این یک اصطلاح حقوقی فنی نیست، اما به نظر می‌رسد وضعیت شامل اقداماتی مانند اختیارات جدید بازداشت، بستن مشاغل غیرضروری، محدود کردن اجتماعات عمومی و محدود کردن حرکت مردم، نظارت بر خیابان‌ها برای اطمینان از ماندن در داخل خانه است. این اقدامات پیامدهای جدی برای حق آزادی، آزادی اجتماع^۳ و آزادی حرکت

1. Compare to *Enhorn v. Sweden*, App. No. 56529/00 (Jan. 25, 2005) Study as Cited in Ponta, Adina, (2020).

2. Rebecca, Pirijs, *Emergency Powers and Citizen Rights During the Coronavirus Public Health Crisis*, (2020), available at: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/emergency-powers-and-citizen-rights-during-the-coronavirus-public-health-crisis.html>.

۳. البته توجه به این نکته نیز حائز اهمیت است که حقوقی مانند آزادی اجتماع فقط به طرق خاصی محدود می‌شوند. هر کاری که می‌توان به صورت دیجیتالی انجام داد، هنوز هم می‌تواند انجام شود. ما به‌طور کلی باید اطمینان حاصل کنیم که حقوق بشر، همان‌طور که می‌دانیم، به درستی با عصر دیجیتال سازگار می‌شود. این مدت طولانی است که به‌عنوان یک چالش عظیم شناخته شده است، اما به حدی که عصر دیجیتال گام‌های بزرگی را برمی‌دارد.

دارد. به‌عنوان مثال، استفاده از قدرت برای متفرق کردن و محدود کردن تجمعات با هدف جلوگیری از انتشار ویروس، می‌تواند عاملی بالقوه برای اختلال در روند فعالیت‌های اتحادیه‌های کارگری، احزاب سیاسی و سازمان‌های دیگر که برای دموکراسی کاملاً حیاتی هستند، اعمال شود. در حال حاضر این یک اولویت نیست، اما می‌تواند در آینده اتفاق بیفتد. به همین دلیل است که شهروندان باید بدانند که موارد تعلیق دولت‌هایشان شامل چه مواردی هست و چه موقع آن‌ها را کنار خواهند گذاشت.^۱

در ایالات متحده آمریکا قدرت‌های اضطراری به ایالات متحده اختیار می‌دهند محدودیت‌ها و مقررات را برای محافظت از سلامت و ایمنی عمومی اعمال کنند. قوانین ایالتی روش‌های مختلف اجرایی را ارائه می‌دهند. در مواقع اضطراری بهداشت عمومی، قوانین ایالتی به‌طور کلی اجازه می‌دهد تا مقامات انتظامی و بهداشتی اقدامات رسمی قرنطینه و ایزوله را انجام دهند و شخصی که دستور را نقض می‌کند ممکن است بازداشت شود یا استناد به وی صادر شود؛ اما دولت‌ها ترجیح می‌دهند از حمایت عمومی و رعایت داوطلبانه برای محدود کردن بیشتر استفاده کنند. همچنین بسیاری از کشورها مجازات مدنی یا کیفری را برای نافرمانی اعمال می‌کنند. برخی از کشورها عمل آگاهانه یا سهل‌انگاری را باعث شیوع بیماری مسری می‌دانند.^۲

مقررات بین‌المللی سلامت ۲۰۰۵ بر اساس توصیه‌های سازمان بهداشت جهانی به دولت‌های عضو چندین اقدامات بهداشتی را در نظر گرفته است که می‌تواند بر آزادی حرکت تأثیر بگذارد (ماده ۱۸ (۱)). دولت‌های عضو می‌توانند: ۱- از ورود افراد مظنون و آسیب‌دیده جلوگیری کنند؛ ۲- از ورود افراد به مناطق آسیب‌دیده خودداری کنند و ۳- غربالگری خروج ویا محدودیت‌هایی را در مورد افراد مناطق آسیب‌دیده اجرا کنند.

بر اساس مدارکی که از طریق چنین بازبینی یا از طریق دیگر به دست آمده است، دولت‌ها می‌توانند یک روش معاینه از مظنون را آغاز کنند. در این حالت، اگر شواهدی از خطر قریب‌الوقوع سلامت عمومی وجود داشته باشد، مسافر مجاز به ترک محل نیست.

1. Alan, Greene, State of Emergency: How Different Countries are Invoking Extra Powers to Stop the Coronavirus, (2020), available at: <https://theconversation.com/state-of-emergency-how-different-countries-are-invoking-extra-powers-to-stop-the-coronavirus-134495>.

2. Rebecca, Pirijs, Emergency Powers and Citizen Rights During the Coronavirus Public Health Crisis, (2020), available at: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/emergency-powers-and-citizen-rights-during-the-coronavirus-public-health-crisis.html>.

در این مرحله، دولت ممکن است مسافر را وادار به انجام اقداماتی نظیر مداخله پزشکی برای دستیابی به هدف بهداشت عمومی و یا واکسیناسیون یا پیشگیری از دیگر اقدامات بهداشتی دیگری از قرنطینه که مانع یا موجب کنترل شیوع بیماری می‌شود، بکند.

برای کلیه مقامات و نهادهای عمومی، پیروی از قواعد آمره، یک محدودیت اساسی در اعمال قدرت‌های حاکمیتی است. باید اذعان داشت که اهمیت همه مؤلفه‌ها و مصادیق در حقوق بشر به یک اندازه نیستند، برخی از هنجارهای بین‌المللی مانند آزادی بیان، حرکت و اجتماع مسالمت‌آمیز به‌عنوان حقوق بشر به‌طور گسترده‌ای پذیرفته شده‌اند، اما هنوز به‌عنوان قاعده آمره شناخته نمی‌شوند و حتی ممکن است عملکرد دولت را در زمینه‌های خاص محدود کند.^۱ نکته‌ای که بایستی بدان اشاره گردد اینکه آزادی حرکت یک حق اساسی است که بهره‌مند شدن از بسیاری از حقوق دیگر را تسهیل می‌کند. در حالی که قوانین بین‌المللی محدودیت‌های خاصی را مانند موارد اضطراری بهداشتی برای آزادی جابجایی از جمله به دلایل امنیتی و اضطراری ملی فراهم می‌کند، محدودیت‌های حرکت آزاد لازم برای این منظور، باید کاملاً متناسب و غیر تبعیض‌آمیز باشد.

۲-۵. حق بر حریم شخصی در بحران کرونا

اقدامات بهداشتی که با حق حریم شخصی تداخل پیدا می‌کند (آیین‌نامه‌ها، مواد ۱۸ (۱) و ۴۵ (۱)) عبارت‌اند از:

الف- بررسی تاریخ سفر مسافران در مناطق آسیب‌دیده؛

ب- بررسی اثبات معاینه پزشکی و تجزیه و تحلیل آزمایشگاهی؛

پ- ردیابی تماس‌های افراد مشکوک یا مبتلا؛

ت- نیاز به معاینه پزشکی که ممکن است شامل معاینه جسمی باشد؛

ث- نیاز به واکسیناسیون یا سایر پیشگیری‌ها (اقدامات پیشگیرانه پزشکی).

بررسی اطلاعات شخصی، درمان و محافظت از داده‌ها و الزام انجام معاینه پزشکی یا واکسیناسیون باید با حق حریم شخصی سازگار باشد.^۲ از آنجا که قوانین کنترل و پیشگیری از

1. J. Criddle, Evan et al, op, cit. at 56.

2. Zidar, ANDRAŽ, 2016, International Health Emergencies and Human Rights: An (UN) easy Relationship? available at: <https://rightsblog.net/2016/03/30/international-health-emergencies-and-human-rights-an-uneasy-relationship/>

بیماری‌های عفونی ممکن است مستلزم مداخله در آزادی جابجایی، حق کنترل سلامتی و جسم و همچنین با حفظ حریم خصوصی و حقوق مالکیت باشد، لذا قوانین بهداشت عمومی باید یک فرآیند تصمیم‌گیری را درگیر کنند که موجد تعادل بین حقوق شخصی و سلامت عمومی باشد.^۱

با توجه به اینکه موقعیت‌های خارق‌العاده نیاز به وسایل استثنایی دارند، لذا دولت‌ها در مواجهه با یک تهدید قریب‌الوقوع، در استفاده از آخرین فناوری‌های نظارت جمعی دریغ نمی‌کنند.

این در حالی است که در ایالات متحده آمریکا، سازمان‌های امنیتی مطابق قانون پاتریوت می‌توانند بدون تشریفات قانونی از هر آمریکایی جاسوسی نمایند که این امر در درازمدت موجب نقض آزادی‌های مدنی شهروندان می‌شود. فرانسه، پس از حملات تروریستی پاریس ۲۰۱۵، یک قانون ضدتروریسم با محدود کردن نظارت قضایی بر ابزارهای امنیتی، آزادی‌های مدنی را کاهش داد. بسیاری از روشنفکران معتقدند که چنین عادی‌سازی اقدامات اضطراری به روند دموکراسی تبدیل شده است.

به احتمال زیاد دولت‌ها به دنبال مشاهده زندگی خصوصی مردم، پیش‌بینی و نظارت بر رفتارها و حرکات آن‌ها خواهند بود. این شیوه‌ها می‌توانند به لحاظ نگرانی در مورد نظارت بر زندگی شهروندان رخ دهند. از طرفی ترس شهروندان می‌تواند به جابه‌جایی ارزش‌ها منجر گردیده و دید آن‌ها را به آزادی تغییر دهد. با افزایش تهدیدهای زیست‌محیطی و زیست‌محیطی جهانی، شهروندان ممکن است از برخی از حقوق اساسی خود دست بشویند. آرزوی امنیت می‌تواند به سرعت میل به آزادی را از بین ببرد.^۲

نتیجه‌گیری

بر سر این موضوع که دولت‌ها محدودیت‌های ایجاد شده در بحران اخیر کرونا را زیر پوشش حفظ سلامتی اعمال کرده‌اند، تردیدی وجود ندارد. چنانچه قائل بر رهیافت حداقلی نسبت به حق بر سلامتی باشیم؛ در آن صورت می‌توان انحراف را در راستای تحقق حق بر

1. <https://www.who.int/healthsystems/topics/health-law/chapter10.pdf?ua=1>.

2. Oliver Nay, Can a Virus Undermine Human Rights? (2020), available at: [https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667\(20\)30092-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667(20)30092-X/fulltext).

سلامت و در نتیجه هم‌پوشانی نظام تعلیق با حق بر سلامت تلقی نمود. در حالی که بر اساس رهیافت حداکثری، در غیاب حق‌هایی همچون حق بر آزادی جابه‌جایی، آزادی دسترسی به اطلاعات، اجتماعات، کار و دیگر حق‌ها، تحقق حق بر سلامت با تردید مواجه می‌گردد. هرچند به صورت استدلال‌ناپذیر با ادعای اینکه حق‌ها در یک مرتبه قرار ندارند، می‌توان بین حق‌های مختلف تمایز قائل شد؛ یعنی برای حق بر حیات به عنوان هدف غایی حق بر سلامتی ارزش بالاتری در نظر گرفت و بر این اساس به توجیه تعلیق سایر حق‌های بشری مرتبط با حق بر سلامت پرداخت که در آن صورت نیز نفی ایده اطلاق حق‌ها این استدلال را کم‌رنگ‌تر خواهد نمود. پس لزوم یک رویکرد بینابینی و رعایت تعادل در این زمینه در جهت رفع این تعارض خواهد بود. بدین معنی که حق بر سلامتی شهروندان در کشورها در قالب حقوق فردی، نیازمند رسیدن به نقطه تعادل با مسئولیت‌های جمعی می‌باشد. چراکه حقوق بشر نمی‌تواند تنها مربوط به فردگرایی باشد بلکه نمایانگر قوانین توافق شده دموکراتیک هستند که چگونه می‌توان با هم برابر، عادلانه و با کرامت زندگی کرد.

قواعد حقوق بشری وظایف خود را برای تعهد و حمایت از حقوق ما به عنوان مأموریت در برابر سوءاستفاده از قدرت قرار داده است. همچنین چارچوبی برای متعادل کردن منافع فردی و جامعه فراهم می‌کند. به همین دلیل به جای تعلیق یک حق به نفع دیگری، بایستی بر تعادل حق‌های بشری تمرکز کرد. اگرچه قوانین بهداشت عمومی موجب منزوی شدن افراد و گروه‌هایی می‌گردد که ممکن است در معرض یک بیماری عفونی و همچنین تعطیلی مشاغل و اماکن و مصادره اموال باشند، لذا اعمال این اختیارات باید مبتنی بر ملاحظات بهداشت عمومی بدون تبعیض بر اساس نژاد، جنسیت، پیشینه، قبیله یا سایر معیارهای نامناسب باشد. بدین معنی که اقدامات امنیتی بهداشت جهانی نیز بایستی در چارچوب نظام بین‌المللی حقوق بشر قرار گیرد و حمایت از حقوق بشر باید بخشی از مبارزه مؤثر با بیماری‌های کرونا باشد. بدیهی است که در این حالت نظام سلامت می‌تواند به سطحی بالاتر رهنمون گردد.

اگرچه در نگاه نخست تعلیق تعهدات حقوق بشری می‌تواند انتقادبرانگیز باشد، اما شرایط اعلام شده برای اعلام وضعیت اضطراری و همین‌طور اقداماتی نظیر الزام دولت‌ها هنگام قرنطینه به مراقبت از دسترسی به مواد غذایی، آب، مراقبت‌های بهداشتی نشان از توجه به امر

حقوق بشر مطابق با شرایط و وضعیت جدید دیگر به وجود آمده دارد؛ بنابراین نمی‌توان به‌طور جزمی و با قاطعیت اذعان داشت که حقوق بشر در ماهیت و اهداف خود دچار انحراف گردیده است. نکته دیگر اینکه حقوق بشر را بایستی بیانگر همبستگی دانست که از دولت‌ها می‌خواهد تا اقدامات ویژه‌ای را برای محافظت از افراد در معرض خطر انجام دهند. در واقع *مایکل رایان* از سازمان جهانی بهداشت، اولین کسی بود که به‌وضوح، سلامت عمومی و حقوق بشر را پیوند داد.

منابع

الف- فارسی

کتاب

- گروه نویسندگان، جستارهایی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی بحران ویروس کرونا در ایران (تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۹۹).

مقاله‌ها

- جاوید، احسان، نیاورانی، صابر، «قلمرو حق سلامتی در نظام بین‌المللی حقوق بشر»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال پانزدهم، شماره ۴۱، (۱۳۹۲).

- حبیب نژاد، سید احمد، عامری، زهرا، «نظام مداخلات حمایتی دولت از گروه‌های آسیب‌پذیر در وضعیت‌های بحرانی و اضطراری با تأکید بر همه‌گیری کرونا»، حقوق اسلامی، دوره ۱۷، شماره ۶۴، (۱۳۹۹).

- زمانی، سید قاسم، اسفندیاری، مرضیه، «تعلیق اجرای قواعد بین‌المللی حقوق بشر در وضعیت‌های عمومی فوق‌العاده»، مجله پژوهش‌های حقوقی (علمی-ترویجی)، شماره ۳۱، (۱۳۹۶).

- سیفی، سیدجمال، حسنجانی، علی، «اقدامات متقابل در قبال تعهدات حقوق بشری»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال نوزدهم، شماره ۵۶، (۱۳۹۶).

- قربان‌نیا، ناصر، «تعلیق اجرای حقوق بشر در شرایط اضطراری»، فقه و حقوق، سال سوم، شماره ۱۲، (۱۳۸۶).

- کشاورز، خدیجه، «ویروس کرونا، ما نظاره‌کنندگان نگران و توسعه روابط انسانی»، چاپ شده در کتاب: جستارهایی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی بحران ویروس کرونا در ایران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، (۱۳۹۹).

ب- انگلیسی

Books

- Norman Weib, Jean-Marc Thouvenim, *The Influence of Human Rights on International Law* (Springer Cham Heidelberg New York Dordrecht London, 2015).

- United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights and International Bar Association, *Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges (Prosecutors and Lawyers)*, Professional Training Series, United Nations, 2003).

Articles

- Adina, Ponta, (2020), "Human Rights Law in the Time of the Coronavirus", available at: <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/5/human-rights-law-time-coronavirus>.

- Alan, Greene, (2020), State of Emergency: How Different Countries are Invoking Extra Powers to Stop the Coronavirus, available at: <https://theconversation.com/state-of-emergency-how-different-countries-are-invoking-extra-powers-to-stop-the-coronavirus-134495>.

- Human Rights Dimensions of COVID-19 Response, (2020), available at: <https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response>.

- J. Criddle, Evan and Fox-Decent, Evan, (2010), "Human Rights, Emergencies, and the Rule of Law", available at: <https://www.researchgate.net/publication/228151528>.

- Jonathan, Cooper, "Will Johnson's Coronavirus Response Violate Human Rights Law? Available at: <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/will-johnsons-coronavirus-response-be-overthrown-eu-courts>, (2020).

- Natasha, Holcroft-Emmess, Coronavirus: States Derogating to Suspend Human Rights Obligations, available at: <http://ohrh.law.ox.ac.uk/coronavirus-states-derogating-to-suspend-human-rights-obligations>, (2020).

- Oliver, Nay, Can a Virus Undermine Human Rights? Available at: [https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667\(20\)30092-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667(20)30092-X/fulltext), (2020).

- Rebecca, Pirius, Emergency Powers and Citizen Rights During the

Coronavirus Public Health Crisis, available at: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/emergency-powers-and-citizen-rights-during-the-coronavirus-public-health-crisis.html>, (2020).

- Zidar, ANDRAŽ, International Health Emergencies and Human Rights: An (UN) easy Relationship? Available at: <https://rightsblog.net/2016/03/30/international-health-emergencies-and-human-rights-an-uneasy-relationship>, (2016).

Documents

- European Convention on Human Rights (ECHR).
- International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR).
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR).
- UN Doc.A/56/40.Vol. I, 202 (2001), General Comment 29 [hereinafter GC 29].

Other Sources

- Examining the Coronavirus from the Lens of Human Rights, available at: https://carrcenter.hks.harvard.edu/files/cchr/files/200326d_covid_discussion_paper.pdf.
- RSF Complains to UN about coronavirus press freedom violations, (2020), available at:
 - <https://rsf.org/en/news/rsf-complains-un-about-coronavirus-press-freedom-violations>.
- Strengthening Health Security by Implementing the International Health Regulations (2005), IHR Procedures concerning public health emergencies of international concern (PHEIC) available at: <https://www.who.int/ihr/procedures/pheic/en>.